
PREGOVOR

»Družbeno telo, ki mu pripadamo, v danem trenutku doživlja eno izmed največjih kriz v svoji zgodovini, velikanski proces, ki bi ga najlažje primerjali z rojstvom. Vsak od nas je del tega procesa, v večji ali manjši meri smo vsi odgovorni za njegov potek. /.../ A kaj če nam živčevje, od katerega smo odvisni za razumevanje tega družbenega telesa, podaja napačne vesti o njegovem stanju?«

Upton Sinclair, *The Brass Check: A Study of American Journalism* ([1919] 2003, 9)

Besede, s katerimi je pisatelj, novinar in aktivist Upton Sinclair pred več kot stoletjem pričel enega izmed prvih celovitih opisov ameriškega novinarstva, bi kaj lahko nastale tudi danes. Če odmislimo arhaični jezik izvirnika, najbrž ni dvoma, da tudi danes živimo v obdobju družbenih prelomov, ko so se odnosi, norme in institucije, ki so se še včeraj zdeli samoumevni, začeli naenkrat krhati pred našimi očmi. In podobno kot Sinclair se tudi mi lahko upravičeno sprašujemo, ali so informacije, ki jih prejemamo kot družba, dovolj kakovostne za razumevanje teh kompleksnih sprememb. Živčevje, ki ga omenja Sinclair in od katerega je bila po njegovem za samorazumevanje odvisna družba, je bilo novinarstvo. V tem obdobju se je šele vzpostavljalo kot profesija in institucija, z izoblikovanimi normami in praksami, kot jih poznamo danes. A že takrat je imelo osrednjo odbiralniško vlogo pri določanju, katere bodo osrednje tematike v javnem komuniciranju. Sinclair je za novinarstvo le stežka našel dobre besede, čeprav je bil tudi sam vsaj delno vpet v njegovo delovanje.

V knjigi, ki jo je po lastnih besedah pripravljaj dve desetletji, je popisal sistematične težave medijskih industrij, ki so bile preveč podrejene interesom političnih in ekonomskih elit, »gospodarjem industrije«, kot jim je občasno pravil. Tudi ta zgodba še danes zveni znano.

Čeprav je od Sinclairjevih časov novinarstvo doživelo številne spremembe, so bila obdobja, v katerih bi njegov živčni sistem deloval brez trzlajev ali bolečin, redka. Praviloma je podvrženo sunkom in preobremenitvam: bodisi zaradi zunanjih šokov bodisi zaradi degeneracije receptorjev. Tudi 60. obletnica študija novinarstva na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani in njenih predhodnicah, ki jo obeležujemo s tem zbornikom, sovпада z globokimi družbenimi in tehnološkimi prelomnicami, ki bodo pomembno zaznamovale prihodnji razvoj novinarstva in novinarskega izobraževanja. Po desetletjih globalnega uveljavljanja neoliberalnega kapitalizma, ki so ga spremljale ideološke, družbene in regulativne spremembe na področju medijev, neslutenem vzponu digitalnih platform, ki so zamajale poslovne modele komercialnih medijev in se uveljavile kot osrednja komunikacijska vozlišča sodobnih družb, ter zatonu legitimnosti demokratičnih institucij na (trans) nacionalnih ravneh političnega življenja, se je novinarstvo znašlo v mnogoteri krizi. Medtem ko je javni pomen medijev kot ene od osrednjih demokratičnih institucij razrahljan, načelo javnosti pa je vse bolj odrinjeno na obrobje družbenega komuniciranja, sta težave novinarstva pri opravljanju njegovih normativnih funkcij nadalje poglobila platformizacija in razvoj umetne inteligence. S spremembami tako distribucije kot produkcije znanja sta ta procesa pomembno zamajala ne le materialno osnovo novinarstva, temveč tudi epistemsko avtoriteto, v javni sferi pa sta na široko odprla vrata novim oblikam manipulativnega komuniciranja.

Z monografijo smo ob okrogli obletnici študija novinarstva hoteli premisliti osrednje probleme novinarstva v kontekstu nadaljnjega razvoja novinarskih programov na Fakulteti za družbene vede. Vse od začetkov v šestdesetih letih prejšnjega stoletja študij novinarstva ni imel namena »vzgajati novinarskih birokratov«, kot je zapisal njegov začetnik France Vreg (1983, 33), temveč javne intelektualke in intelektualce, ki bi na podlagi družboslovnih znanj ter poznavanja problemov medijev in novinarstva bili sposobni

ljudem kontinuirano rekonstruirati relevantne dogodke, odnose in procese ter jih skozi uveljavljene načine komuniciranja povezovati z družbenim življenjem. Vreg je torej želel, da bi katedra izobraževala novinarje in novinarke, ki bi bili sposobni tvoriti dobro delujoče »živčevje«, ki ga je zahteval tudi Sinclair.

Monografija je v svoji zasnovi usmerjena v poglobljeno razumevanje sodobnih problemov novinarstva in z njimi povezanih vprašanj novinarskega izobraževanja. Prispevki se tega širokega problemskega fokusa lotevajo z različnih izhodišč, na katerih temelji znanstveno in strokovno delo sodelavk in sodelavcev katedre, ki so prispevali svoja besedila. Monografijo tvori 12 poglavij, ki pokrivajo štiri tematske sklope. Problemska os prvega sklopa preči sodobne probleme javnosti in širšo krizo zaupanja v sodobni družbi, ki specifično zadevajo novinarstvo kot poklic, delo in diskurz ter spodjedajo njegovo avtoriteto in pomen v družbenem komuniciranju. Drugi tematski sklop obravnava probleme rekonfiguracije meja novinarske odgovornosti skozi proučevanje novinarske etike, samoregulacije in novinarskega izobraževanja v spreminjajočem se družbenem in tehnološkem kontekstu. Kompleksnosti medijske regulacije in njenega pomena za novinarstvo se loteva tretji tematski sklop, ki proučuje dinamiko med nacionalnimi in evropskimi regulativnimi okviri in politikami. Četrty sklop osvetljuje ne le, kako se z digitalizacijo in razvojem umetne inteligence preoblikujejo novinarsko delo ter njegovi prevladujoči načini in oblike, temveč tudi spreminjata novinarski jezik in govor, njegove konvencije in orodja. Monografijo zaključuje intervju z akademikom Slavkom Splichalom o sodobnih problemih novinarstva, tradiciji novinarskega izobraževanja v Ljubljani in izzivih raziskovanja novinarstva od njegove institucionalizacije naprej.

Kljub vsem spremembam in težavam, s katerimi se sooča novinarstvo, je mogoče trditi, da igra še naprej eno izmed osrednjih vlog v javnem komuniciranju. Prav zato o njem le stežka govorimo, ne da bi govorili o družbi kot celoti, o političnih konfliktih in tehnoloških spremembah, o ekonomskih težnjah in kulturnih vzorcih. Gre za široko tematsko področje, ki ga ta monografija obravnava, a ga hkrati ne izčrpa v celoti.

Monografijo je omogočil sklad Fakultete za družbene vede, ki je gmotno podprl njeno izdajo, sodelavke in sodelavci Katedre za novinarstvo pa so poleg avtorskih znanstvenih prispevkov

prispevali s skrbnim branjem in recenziranjem prispevkov kolegic in kolegov. Zahvala gre tudi kolegicam Moniki Kalin Golob, Tini Lengar Verovnik in Nataši Logar, ki so zaslužne za natančno lekturo besedil, Vasji Lebariču za oblikovanje naslovnice monografije in študentki magistrskega programa Nani Čemas, ki je tehnično pregledala besedila. Za uspešno izdajo gre zahvala tudi Založbi FDV in njeni vodji Hermini Krajnc, urednicam zbirke *Media* Meliti Poler K. in Maruši Pušnik, ki sta projekt podpirali vse od njegove zasnove. Monografiji sta pozitivno recenzijo napisala Mojca Pajnik in Ilija Tomanić Trivundža.

Ob branju razprav v monografiji je dobro imeti v mislih, da nam Sinclairjev pogled daje tudi lekcijo: v zgodovini se je novinarstvo pogosto soočalo s krizami in redno je bilo tudi samo soudeleženo v pomembnih družbenih prelomnicah. Na prelomnici torej ni le novinarstvo – in prav zato lahko zapišemo, da bo prihodnost novinarstva v veliki meri odsevala prihodnost družbe.

Ljubljana, maj 2025

Igor Vobič in Jernej Amon Prodnik

LITERATURA

- Sinclair, Upton. (1919) 2003. *The Brass Check: A Study of American Journalism*. Urbana: University of Illinois Press.
- Vreg, France. 1983. »Jugoslovenska škola novinarstva: Povodom 20-odišnjice uvođenja visokoškolskog studija novinarstva.« *Novinarstvo* 19 (1/2): 26–33.